

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Alfta kyrka ligger högt och centralt placerad i byn strax norr om vägen och järnvägen mellan Bollnäs och Edsbyn. Åt norr breder de två kyrkogårdarna ut sig och åt söder ser man Kyrktjärnen på några hundra meters avstånd, bortom järnvägsstationen. De två kyrkogårdarna ligger omkring 100 meter ifrån varandra och skiljs åt av en liten park. I anslutning till nya kyrkogården ligger prästgården, nordväst om kyrkan. Prästgården är en ljusst målad, panelad byggnad i ett plan med inredd vind, och i vinkel mot denna står två rödmålade flyglar. Mellan kyrkan och prästgården ligger även församlingshemmet, tydligt markerad med en tempelgavel vid entrén. Vid sidan av nya kyrkogårdens ingång finns kyrkoförvaltningens ekonomibyggnader, och på gamla kyrkogården, direkt nordost om kyrkan, finns ett gravkapell.

2.2 Kyrkan

Efter att den medeltida kyrkan rivits påbörjades uppförandet av dagens kyrka 1767. Endast ett tjugotal år senare brann dock kyrkan med resultatet att nära nog all inredning försvann. Murarna klarade sig och kyrkan kunde byggas upp igen varpå den stod färdig 1799. Utgifterna för återuppbyggnaden medförde att den fasta inredningen kom att kompletteras ända in på 1840-talet, och redan åren innan sekelskiftet 1900 var det aktuellt med en genomgripande renovering. Nästa större renovering gjordes vid mitten av 1950-talet och omkring 1980 ytterligare en.

Alfta kyrka är en salkyrka med rakt avslutat kor i öster, ett kvadratisk torn i väster och sakristia i norr med ingång från koret. Via vapenhuset i tornet leder huvudentrén in i långhuset som även har en entré mitt på södra väggen. Långhuset är täckt med ett mansardtak och tornet avslutas uppåt med en lanternin, krönt av en vindflöjel med årtal ”1799” på ett förgyllt klot. Taken på tornet och lanterninen är liksom på långhuset kopparklädda. Fasaderna är slätputsade och avfärgade vita, avslutade uppåt med en fris vid takfoten. Pilastrar upprepas mellan fönsteraxlarna och vid hörnen, och tornet har strävpelare till omkring dess halva höjd. Sockeln är slätputsad i en väl utförd granitimitation.

Kyrkans entréer i väster och söder har en vitputsad omfattning i form av en korskrönt tempelgavel med en inskriven arkad. Portarna, som nås via granittrappor, är dubbla och kopparklädda. Samtliga fönster är gröna, på långhuset och koret är de rundbågiga med en enkel slät omfattning, på sakristian stickbågiga och på tornet spetsbågigt liksom ljudgluggarna. Ovan ljudgluggarna är tornets tandsnittsprydda takfot genombruten av en segmentbåge med en urtavla. Västra entrén har i sen tid kompletterats med en ramp.

Kyrkorummet har ett tak av kryssvalv och väggarna är indelade i arkadbågar mellan pelare dekorerade med enkla kapitäl. Både valv och väggar är slätputsade och avfärgade vita, endast med dekorativa förgyllda änglahuvuden på palmblad och strålar i valvet ovan koret. Golvet är ett enkelt brädgolv i hela kyrkorummet, upphöjt tre steg i koret. I väster bärs den breda orgelläktaren upp av tolv pelare och nås via trappor på båda sidor av mittgången. På läktaren finns bänkarna kvar på norra delen medan södra beretts plats för kören. Läktarskranket är indelat i ramar och fält av pilastrar och listverk, målade som pelarna i grått och gult med lister i rött, grönt och guld. Under läktaren byggdes 1980 ett utrymme för kapprum och toalett i norr samt ett förberedelserum i söder. Väggarna till dessa nya utrymmen är klädda med slätpanel och vitlaserade. Bänkarna är indelade i tre kvarter med gångar runt om, i mitten, samt i vinkel från södra entrén. Ingången till sakristian, med sin plåtklädda port, finns mitt emellan

predikstolen och den lådformade grå kororgeln vid norra väggen. Koret domineras av den stora altaruppsatsen, flankerad av figurativt målade fönster med Guds lamm och duvan från renoveringen 1898. Övriga fönster i kyrkorummet är likaså bemålade, dock nonfigurativa. Mot entrén i söder leder dubbeldörrar av trä medan de är glasade mot vapenhuset. Färgsättningen på dörrar och listverk går i grått med inslag av brutet vitt och gult.

Nuvarande bänkinredning tillkom vid renoveringen 1956 för att ersätta 1898 års bänkar och återknyta till det ursprungliga utseendet. De slutna bänkkvarteren avviker från det i övrigt återhållsamma kyrkorummet med sin frodiga färgsättning i brunrött, grönt, blått och gult. Dörrarna och gavlarna är smyckade med dekorativa fält och mot koret är de främre två kvarteren avslutade med rundade hörn.

Predikstolen är lokalt tillverkad och av hög kvalitet i nyantik stil daterat ”C XIII 1815”. Den runda korgen vilar på en kolonn och pryds av en örn bärande lagens tavlor som huvudmotiv. Ljudtaket, med blå undersida och duvan som centralt motiv, är krönt av ett förgyllt kors och klot. Vid trappans fot står två pelare avslutade uppåt av ett segmentformat tympanon med Karl XIII’s namnskiffer, krönt av en förgylld flammande bågare. Hela predikstolen, med dekorationer i guld mot grå botten, är utsmyckad med bland annat tandsnittsfriser, löpande hund, äggstavar och lagerkransar.

Orgelfasaden tillkom vid 1898 års renovering och är utformad som en triumfbåge. Tre arkader och två medaljonger, genom vilka man ser det bakomliggande pipverket, bildar huvudmotiv. Ovan dessa vilar ett entablement med en tempelgavel, smyckad med en kartusch, voluter, bladornament, krysställda horn och uppåt avslutad med ett förgyllt kors. Färgsättningen går i gult och guld på dekorationer mot en grå botten.

Altaruppsatsen bygger på en målning av S A Blombergsson föreställande Kristi uppståndelse från 1840. Omfattningen fick dock sin utformning vid renoveringen 1898 då även altarringen i form av en balustrad tillkom. Den mäktiga omfattningen utgörs av två pilastrar bärande en rundbåge med rundlar och bladornament. Pilastrarnas kapital är marmorerade i vitt medan övriga delar, liksom altarbord och altarring, är marmorerade i gult, grönt och brunt. Ett fåtal detaljer samt tavlans ram är förgyllda.

Sakristian utgörs av ett kryssvälvat rum med ingång till kyrkan samt utgång till kyrkogården via ett förrum i öster. Väggarna och valvet är slätputsade och avfärgade vita, och golvet är liksom i kyrkan ett enkelt brädgolv. De två fönstren är gråmålade liksom övriga listverk samt gallerförsedda. De kraftiga dörrarna har plåtklädd utsida och dekorativ insida, målade i grått, gult, rött och grönt. Möbleringen är enkel med bland annat ett litet altare.

Vapenhuset delas av mot långhuset med en tunn vägg och en djup nisch i form av ett tryckt valv. Taket av trä är vitmenat och sluter an mot de vita putsade väggarna med en enkel list. Golvet av tegel är lagt i fiskbensmönster. Ovan de dubbla dörrarna mot långhuset hänger ett förgyllt språkband i trä med orden ”Jag är uppståndelsen och livfet”. Dörrarna mot långhuset liksom mot västra entrén är gråmålade som listverket. I rummet finns en bänk kvar från 1898 års renovering.

2.3 Kyrkogården

Den gamla kyrkogården runt Alfta kyrka har utvidgats framför allt åt norr vid ett flertal tillfällen. Övriga sidor begränsas av vägen och den näraliggande bebyggelsen. Kyrkogården inramar kyrkan och placeringen på en höjd gör att marken sluttar nedåt i alla väderstreck.

Runt kyrkan löper en gång som binder samman trappan i söder med den kalkstensbelagda gången i väster, gravkapellet i nordost och den långa gången mot kyrkogårdens ingång i norr. I vinkel mot gången i norr delas kyrkogården av en allé med stensatta kanter och ingång i väster. Området mellan kyrkan och gravkapellet i nordost är belagt med kullersten, i övrigt är gångarna grustäckta. Gravkvarteren är indelade med låga ansade häckar utom i direkt anslutning till kyrkan i söder, här står gravstenarna fria. Allén norr om kyrkan består av björkar och vegetationen domineras även i övrigt av höga lövträd. Runt hela kyrkogården löper ett gjutjärnsstaket.

Nya kyrkogården, norr om kyrkan, sammanlänkas med den gamla av en stig genom en mindre park. Ingången i söder är tydligt markerad med korta stenmurspartier och kullerstensbeläggning, och liksom runt gamla kyrkogården löper ett gjutjärnsstaket runt den nya. Stora delar av nya kyrkogården, vilken invigdes 1977, är ännu ej tagna i bruk. De delar som brukas delas in i kvarter med grusgångar och höga häckar. Direkt till höger om ingången finns en minneslund med en damm och ett marmorkors utfört av Erik Sand, Strängnäs. På andra sidan ingången finns kyrkoförvaltningens ekonomibyggnader och mot väster gränsar kyrkogården mot prästgården. Vegetationen varierar och innehåller såväl buskar som barr- och lövträd. Större delen av nya kyrkogården är dock endast gräsbeväxt vilket gör den öppen och ljus.

De två kyrkogårdarna skiljer sig tydligt ifrån varandra, där den äldre representerar en traditionell kyrkogård medan den nya ännu ej helt tagit form. Dessutom saknar den nya fysisk koppling till den gamla, belägen ett hundratal meter bort. Dessa faktorer kan öppna för en intressant utveckling, möjligen mindre knuten till de kulturhistoriska aspekterna.

2.4 Gravkapellet

Nordost om kyrkan står ett gravkapell kallat ”Uppståndelsens kapell”, med ingång till det nuvarande bisättningsrummet i söder och ingång till källaren i norr. Det är stramt hållet i nyklassicistisk stil, troligen tillkommet under 1700-talets andra hälft, med dekorationer i form av en trappstegsfris, lisener, pilastrar samt släta omfattningar kring fönster och port. Fasaderna är slätputsade och avfärgade vita medan den likaså slätputsade sockeln är utförd i granitimitation som på kyrkan. Taket är ett kopparklätt valmat tälttak krönt av ett förgyllt kors. Åt norr leder en port in i källaren och ovan denna sitter ett rundbågigt blyspröjsat fönster. Den stickbågiga södra porten är klädd med liggande panel och nås via en granittrappa.

2.5 Ekonomibyggnader

I sydvästra hörnet av nya kyrkogården finns kyrkoförvaltningens ekonomibyggnader. Mot kyrkogården vänder sig de två envåningsbyggnaderna med tegelväggar, något förskjutna, med ett fönster och stående rödfärgad lockpanel på bindväggen. Åt väster är väggarna klädda med rödfärgad liggande panel och portarna till garage och verkstadsutrymmen är målade grå. Utrymmen finns även för lunchrum och sanitet. I vinkel åt söder står en nyuppförd carport med plats för tre fordon, klädd med rödfärgad stående panel under pulpettak, liksom de övriga. På gårdsplanen framför finns uppställningsplats för fordon samt fallor för sand och jord.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Den omfattande kyrkoanläggningen i Alfta är ett betydande inslag i samhället. Med allt från kyrka och prästboställe till församlingshem redovisas olika tiders verksamhet på ett mycket

tydligt sätt. Den vita kyrkan i nyklassicistisk stil står i blickfånget och är alltså ett bra exempel på det sena 1700-talets smakriktning. Dess interiör speglas av ljus och rymd vilket är typiskt för dåtidens kyrkor, men även av de två omfattande renoveringar som genomfördes omkring 1900 samt på 1950-talet. De två kyrkogårdarna är slutna enheter av olika karaktär, men speglar sin tids syn på utformning och sammanlänkas genom sina gjutjärnsstaket. Sammantaget utgör Alfta kyrka en komplex miljö med tydliga spår från olika tider. Helheten utgör ett viktigt värde tillsammans med kyrkoanläggningens storlek och placering i Alfta. Kyrkorummet karaktäriseras av de senaste dryga 100 årens förändringar med läktare, orgel, bänkinredning och altarpopsats. Ett betydande karaktärsdrag är även den sent tillkomna fasta inredningens frodiga färgsättning mot kyrkans och den tidiga fasta inredningens återhållsamma och ljusa.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkomiljön med kyrkan, gravkapellet, gamla och nya kyrkogården samt prästgården, men även församlingshemmet, är en stor och sammanhållen miljö med en lång historia av kyrklig verksamhet på platsen.
- Kyrktornet är den enda del av kyrkan som fortfarande har murverk bevarade från medeltiden.
- Kyrkans och gravkapellets strama och ljusa klassicistiska exteriör är konsekvent genomförd och har förändrats endast i detaljer sedan uppförandet.
- Orgelläktaren, orgelfasaden, altartavlans omfattning och altarringen härstammar från 1898-års renovering och utgör betydelsefulla och sammanhängande delar av kyrkorummet.
- Predikstolen har utöver konstnärliga värden även stora lokal- och personhistoriska värden då den är tillverkad av två snickare från Alfta.
- Kyrkogårdarnas olika karaktär med höga lövträd och låga ansade häckar som delar kvarteren på den gamla, medan den nya är öppen utan dominerande högre vegetation.
- Gamla kyrkogårdens gjutjärnsstaket är intakt och har även stått modell för staketet runt den nya, vilket knyter dem samman.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkivet

Nisbeth, Åke, *Alfta kyrka*, Hälsinglands kyrkor XVI, 2:a uppl., Eskilstuna 1994

Nisbeth, Åke, *Hälsinglands kyrkor*, del 1, Uppsala 1966

Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-topografiska arkivet

Datum för inventering: 2006-05-09

Inventerare: Martin Åhrén

Ansvar för kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Martin Åhrén och Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Martin Åhrén